

vi etmek amacıyla Deyleman'a gönderildi ve bir müddet orada melikin hizmetinde bulundu. Sonra Kudüs ve Şam'ı ziyaret etti. Bu sırada şöhreti Mısır'da da duyulmuştu. Fâtımî Halifesi Azîz b. Muiz el-Alevî onu Mısır'a çağırdıysa da mazeret beyan edip gitmedi. Daha sonra Mervânîler'den Mümehhidüdevle Ebû'l-Mansûr'un tedavisi için Meyyâfârikîn'e (Silvan) gitti ve orada vefat ederek şehrin dışında Musallâ denilen yere gömüldü.

III. Cibrâil hekimliğinin yanı sıra felsefe ve dinî meselelerle de ilgilenmiş ve bu konularda da eser vermiştir. Tıbbı dair eserlerinde özellikle göz, solunum sistemi, kan ve akıl hastalıkları üzerinde durmuş, baş ağrılarınin sebeplerini izaha çalışmış, nabız bozukluklarını ortaya koymuş ve bedenın temel unsuru-nun kan olduğunu savunmuştur.

Eserleri. 1. *el-Künnâşü'l-kebîr*. Genelikle *el-Kâfî* adıyla ün yapmış bir tıp kitabıdır. İbn Ebû Usaybia'nın kaydettiğine göre beş ciltten ibaret olup soru-cevap tarzında kaleme alınmıştır. Eserin III. cildi Kütahya'da Vâhid Paşa Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (nr. 2832). 2. *el-Künnâşü's-şagîr*. Bu eser de tıbbı dair olup 200 varaktan ibarettir. 3. *Fî A'sâbi'l-âyn*. Göz sinirlerini konu alan bir risâledir. 4. *Maķāle fî enne efđale üştuk-sâti'l-beden hüve'd-dem*. Burada bedenın temel unsurunun kan olduğu hususu açıklanır (bu dört eser için bk. Sezgin, III, 314). 5. *Maķāle fî elemi'd-dimâğ bi-müşâreketi'l-mi'ce ve'l-hicâbi'l-fâşıl beyne âlâti'l-ğidâ ve âlâti'n-nefes el-müsemmâ ziyâfreğmâ*. Diyafram ve midenin ortak etkileriyle baş ağrısının münasebetini açıklar. Eser Deylem Meliki Hüsrev Şah'a ithaf edilmiştir. 6. *Kitâbü'l-Muţâbaka beyne kavli'l-enbiyâ ve'l-felâsife*. İslâm literatüründe peygamberlerle felsefecilerin arasını telif eden ilk eser olarak zikredilir. 7. *Maķāle fî'r-red 'ale'l-Yehûd*. Yahudilere reddiye olup bekledikleri "mesih"i Hz. İsa

olduğunu beyan eden bir risâledir (son üç eser için bk. *DMBİ*, I, 605).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kiftî, *İḥbârü'l-'ulemâ'* (Lippert), s. 102-106; Zirikî, *el-A'lam*, II, 101; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 578; Sezgin, *GAS*, III, 314; M. Ullmann, *Die Medizin im Islam*, Leiden 1970, s. 110; D. Sourdel, "Bukhtîşü'", *EI²* (İng.), I, 1298; Azertâş Azernûş, "Âl-i Buhtîşü'", *DMBİ*, I, 605.

HASAN DOĞRUYOL

Ubeydullah b. Cibrâil (عبدالله بن جبرائيل) (ö. 450/1058'den sonra). Hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan ve Ebû Saîd künyesiyle anılan II. Ubeydullah, Buhtîşü' hekim ailesinden III. Cibrâil'in oğludur. Ünlü hekim İbn Butlân'ın (ö. 458/1066) çağdaşı ve yakın dostu olan Ubeydullah'ın Meyyâfârikîn'de (Silvan) yaşadığı, hâzık bir hekim ve hristiyan ilâhiyatını çok iyi bilen bir teolog olduğu kaynaklarda yer almaktadır. Teori ve pratik olarak tıbbın bütün ayrıntılarına vâkıf olan bu hekim zooloji ile de yakından ilgilenmiş ve bu alanda da eser vermiştir.

Eserleri. 1. *er-Ravzatü't-tbbiyye*. Paul Sbath tarafından neşredilen bu eser (Kahire 1927) yine kendisine ait *Tezkiretü'l-hâzır ve zâdül-müsâfir* adlı kitabın muhtasarıdır. 2. *Vücûbü'n-naẓar 'ale't-tâbîb fî'l-aḥdâşî'n-nefsâniyye ve fî kevni'l-'ışkı marâdan*. Klasik kaynaklarda adı geçmeyen bu kitap, 1037 yılında tabiplerle felsefeciler arasında Basra'da cereyan eden bir tartışma üzerine kaleme alınmıştır. Tartışma, "Felsefeden bağımsız bir tıp ilmi olabilir mi veya felsefe bilmeyen tabip olabilir mi?" konusu üzerinde yoğunlaşmıştı. O sırada Bağdat'taki Bîmâristân-ı Adudî'de çalışmakta olan Ubeydullah'a başvuran Basralı tabipler ondan bu konuda bir eser yazmasını istediler. Dost ve meslektaşlarının isteklerini yerine getirmek üzere Ubeydullah bu eserini beş fasıl halinde kaleme aldı. Ubeydullah, çok kısa olan ilk üç fasılda tıbbın bağımsız bir ilim olduğunu ve tıp öğrenimi görmeyen man-

tıkçı ve felsefecilerin bu ilmi okutmayacaklarını, dördüncü fasılda psikolojik rahatsızlıkları ancak hekimlerin tedavi edebileceğini, beşinci fasılda ise aşkın (melankoli) bir hastalık olduğunu ispata çalışmıştır. Eser, birçok fizyolojik hastalığın sebebinin psikosomatik olduğunu ortaya koyması bakımından önemlidir.

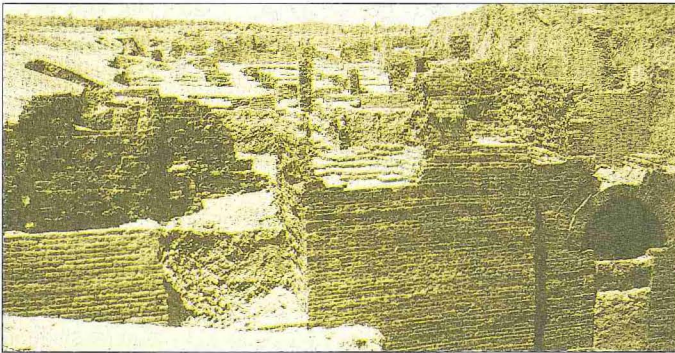
Bilinen tek nüshası Leiden'de (Ms. Leiden, nr. 1332 = Cod. 584,2 Warn) bulunan bu eseri Felix Klein-Franke *Risâle fi't-tib ve'l-aḥdâşî'n-nefsâniyye* adıyla ve Almanca'ya çevirerek yayımlamıştır (Beyrut 1986). 3. *Kitâbü'l-Tabâ'î'î'l-hayevân ve ḥavâşşihâ ve menâfi'i a'zâ'ihâ*. 4. *Kitâbü'l-Hâş fi 'ilmi'l-ḥavâs*. 5. *Kitâbü'l-Tahrîmi defni'l-aḥyâ'* (bu eserlerin yazmaları ve bazılarıyla ilgili çalışmalar için Brockelmann ve Ullmann'ın bibliyografyadaki eserlerine bakınız). Ubeydullah b. Cibrâil'in kaynaklarda adı geçen diğer başlıca eserleri de şunlardır: *Menâḥibü'l-eḥbbâ, et-Tevâsül ilâ ḥuẓi't-tendâsül, Nevâdirü'l-mesâ'il, Maķāle fî ḥitlâfi'l-elbân*. İbnü'l-Kiftî, Galen'in (Câlinûs) biyografisini yazarken, "Biri Ubeydullah b. Cibrâil'den Câlînûs'un hayatı ve yaşadığı dönem hakkında tarihçiler arasındaki ihtilâfın nereden kaynaklandığını sormuş ve bu meseleyi araştırmasını istemişti; o da bu konuda uzunca bir risâle kaleme almıştı" dedikten sonra o risâleden bir sayfa kadar alıntı yapmaktadır (bk. *İḥbârü'l-'ulemâ'*, s. 126-127). Bu alıntıdan onun tıp tarihi alanında büyük bir otorite olduğu anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kiftî, *İḥbârü'l-'ulemâ'* (Lippert), s. 126-127; İbn Ebû Usaybia, *Uyânü'l-enbâ'*, s. 214; Brockelmann, *GAL*, I, 636-637; *Suppl.*, I, 885-886; Sezgin, *GAS*, III, 144, 158, 352; M. Ullmann, *Die Medizin im Islam*, Leiden 1970, s. 110-112; a.mlf., *Die Natur-und Geheimwissenschaften im Islam*, Leiden 1972, s. 28; Ebû Saîd b. Buhtîşü', *Risâle fi't-tib ve'l-aḥdâşî'n-nefsâniyye* (nşr. Felix Klein-Franke), Beyrut 1986, nâşirin mukaddimesi, s. 9-18; Azertâş Azernûş, "Âl-i Buhtîşü'", *DMBİ*, I, 605.

MAHMUT KAYA

Bâbil harabelerinde meydana çıkarılan Buhtunnasr'ın sarayının temelleri ve sarayın etrafında bulunan kalenin cephesiyle kapısı (İTÜ Ktp., Albüm, nr. 90.573)

BUHTUNNASR

Milattan önce

605-562 yılları arasında hüküm süren, Yahuda Devleti'ni ortadan kaldırarak Kudüs'ü ve Süleyman Mâbedi'ni yakıp yıkan Bâbil kralı.

İbrânîce'de ismi Nebukadrezzar (Nebukadretsar) ve Nebukadnezzar (Nebukadnetsar) şeklinde nakledilmektedir. Bu ismin Akkadca aslı, "Tanrı Nabu sınırları-

mı korusun" anlamına gelen **Nabu-ku-durri-usurdur**. Ahd-i Atîk'in Yunanca ve Latince tercümelerinde Nabukodonosor şeklinde geçer. İslâmî kaynaklarda Araplar'ın ona Buhtnassar (بختنصر), İranlılar'ın ise Buht-i Nassar dedikleri nakledilmektedir (Taberî, I, 558). Türkçe'de ise Buhtnassar'dan muharref olarak Buhtunnasr denilmektedir.

Buhtunnasr (Nebukadnezar II), Yeni Bâbil Krallığı'nın kurucusu ve Keldânî hânedanının ilk kralı Nabopolassar'ın oğludur. Babasının saltanatı sırasında orduda kumandan olarak görev yapmıştır. Firavun II. Necho'nun Fırat'a doğru ilerlemesi üzerine, hasta olan babası tarafından ordunun başına getirilmiş, Mısır ordusunu Kargamış'ta yenerek (605) geri çekilmeye mecbur etmiştir (Yeremya, 46/2-12). Firavun II. Necho'yu Mısır sınırına kadar takip eden Buhtunnasr, bu arada Suriye ve Filistin ile Yahuda Krallığı'nı da yönetimi altına almış (II. Krallar, 24/7; Yeremya, 46/2), fakat babasının ölümü üzerine Bâbil'e dönerek tahta geçmiştir. 604 yılında Askalon'u alan Buhtunnasr, saltanatının ikinci ve üçüncü yıllarında (603-602) Suriye'ye çeşitli seferler yaparak hâkimiyetini güçlendirmiş, 601'de tekrar Mısır üzerine yürümüştür. 599'da, Mısır tarafını tutan göçebe kabilelerin kontrolünü sağlamak için tekrar Suriye'ye sefer yapmış, Arap topraklarını yağmalamıştır. Yahuda Kralı

Yehoyakim'in, Peygamber Yeramya'nın öğütlerine rağmen vergi ödememesi üzerine Buhtunnasr 598 yılı sonunda Kudüs'e yürümüş ve birkaç hafta süren kuşatmadan sonra 16 Mart 597'de şehri almıştır. Kudüs'ün düşmesinden önce ölen Yehoyakim'in yerine geçen oğlu Yehoyakin ise tahta ancak üç ay kalabilmiş, Bâbil ordusu tarafından şehrin alınışından sonra ise ailesi ve ileri gelenlerle birlikte Bâbil'e götürülmüştür. Buhtunnasr Yehoyakin'in yerine onun amcası Mattanya'yı, adını Tsedekiya olarak değiştirip kral yapmış, kral evinin ve mâbedin hazinelerini yağmalamıştır (II. Krallar, 24/10-17). Başlangıçta Bâbil'e itaat eden Tsedekiya, saltanatının dokuzuncu yılında Edom, Ammon, Moab ve Tyr (Sur) ile anlaşma yaparak Mısır'ın yanında yer almış ve Bâbil'e vergi ödemeyi reddetmiştir. Bunun üzerine Bâbil ordusu Kudüs'e yürümüş ve şehri kuşatmıştır. Mısır yardımı gelmemiş ve bir yıldan uzun süren kuşatmadan sonra Buhtunnasr şehri almıştır (586). Yahuda Kralı Tsedekiya kaçmaya çalışırken yakalanmış, gözleri önünde ailesi katledilmiş, kendisi de kör edilerek yahudilerin büyük bir kısmı ile birlikte esir olarak Bâbil'e götürülmüştür. Kudüs şehri yakılmış, Süleyman Mâbedi yıkılmıştır. Ahd-i Atîk'te anlatılan bu hadiseye (II. Krallar, 25; II. Tarihler, 36) Kur'an'da telmih vardır. Müfessirler, İsrâ sûresinde geçen ve

İsrâilîoğulları'nın yeryüzünde iki defa karışıklık çıkaracaklarını, ilk karışıklık sebebiyle onları cezalandırmak için güçlü kulların gönderildiğini bildiren âyeti (el-İsrâ 17/4-5) bu hadiseyle ilgili kabul ederler.

Son yahudi devleti olan Yahuda Krallığı'nı ortadan kaldırdıktan sonra Buhtunnasr 574'te Tyr kralını kendine bağlamış (Hezekiel, 27-28), saltanatının 37. yılında (567) Mısır'a yeni bir sefer daha yapmış ve 562'de krallığı oğlu Amel-Marduk'a bırakarak ölmüştür.

Buhtunnasr savaşlar dışında ülkesinin imarına da büyük önem vermiş, Bâbil şehri onun saltanatında parlak bir dönem yaşamıştır. Bâbil surları ile muhteşem krallık sarayını inşa ettiren Buhtunnasr, Bâbil'deki Marduk Tapınağı ile Ur şehrindeki Sin Tapınağı'nı, ilâh Şamaş'a ait tapınaklarla Uruk'taki İstar Tapınağı'nı tamir ettirmiş, sulama kanalları inşa ettirmiştir. Eski dünyanın harikalarından olan Bâbil'in asma bahçelerini de o yaptırmıştır (bk. BÂBİL).

İslâm kaynaklarında Buhtunnasr'a geniş yer verilmiş, savaşları nakledilmiş, ancak başkalarıyla karıştırdığı için 300 yıldan fazla yaşadığı, Sanherib'in saltanatında (704-681) orduda kumandan olarak görev yaptığı, Sanherib'den sonra kral olduğu, Pers kralları Lohrasb, Gustasb ve Bahman'a hizmet ettiği, burnundan giren bir sineğin beynini yemesi sebebiyle öldüğü gibi rivayetler de yer almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sa'lebî, *‘Arâ’ isû’l-mecâlis*, s. 252-262; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), I, 538-560; A. L. Oppenheim, "Nebuchadrezzar", *IDB*, III, 529-530; G. Casalis, "Nabuchodonosor II", *ECN*, XI, 544; E. Pannier, "Nabuchodonosor", *DB*, IV/2, s. 1437-1444; B. Oded — M. Aberbach — H. Z. Hirschberg, "Nebuchadnezar", *EJd*, XII, 912-918; "Nebucadnetsar", *NDB*, s. 522-523; M. Leibovici, "Nabuchodonosor", *DBS*, VI, 286-291; B. Carra de Vaux, "Buhtunnasr", *IA*, II, 774-775; G. Vajda, "Bukht-naş(ş)ar", *El²* (Fr.), I/2, s. 1337-1338.

ÖMER FARUK HARMAN

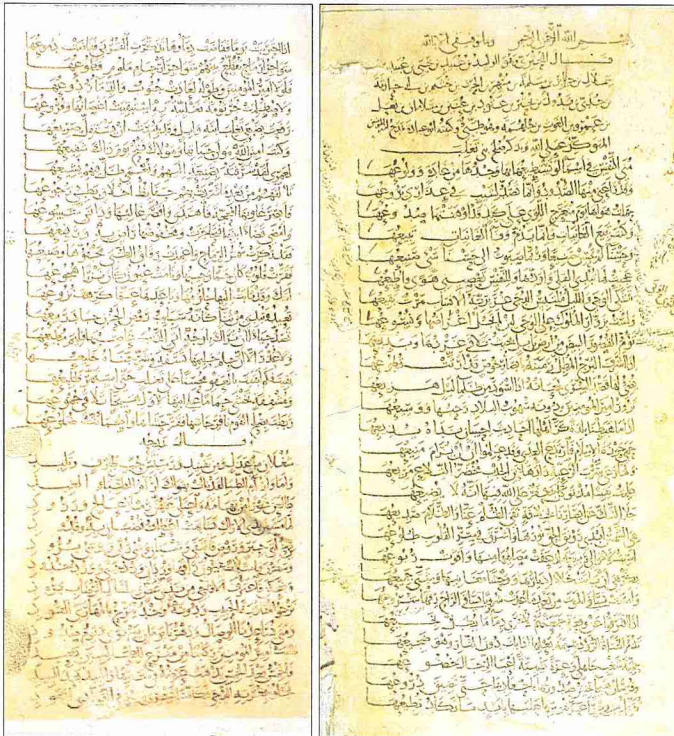
BUHTÜRİ

(البحترى)

Ebû Ubâde el-Velîd
b. Ubeyd b. Yahyâ et-Tâî
(ö. 284/897)

el-Hamâse adlı eseriyle tanınan
Arap şairi.

204 (819) veya 206 (821) yılında Halep'in kuzeydoğusunda bulunan Menbic şehrinde veya buranın köylerinden biri olan Zerdefne'de doğdu. Tay kabilesinin

Buhtürî
divanının
ilk iki sayfası
(Köprülü Ktp.,
nr. 1252)